

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

مؤسسه تحصیلات عالی فراه

معاونیت علمی و امور محصلان

آمریت تحقیقات و مجله علمی

پالیسی اصول اخلاقی در بخش تحقیق، تألیف و ترجمه

پالیسی‌های اخلاقی تحقیقات مبنای اصول اخلاقی را برای انجام تحقیقات علمی تعیین می‌کنند که در برگرفته‌ی رهنمایی‌ها و استانداردهای اخلاقی هستند که به رعایت اصول اخلاقی در فرآیند تحقیقات علمی تاکید می‌کند. این شامل احترام به حقوق انسانی، شفافیت در گزارش‌گیری نتایج، حفاظت از حریم شخصی و مدیریت منافع تضادی است. در پالیسی اخلاقی تحقیقات علمی، اهمیت حصول اطمینان از اعتبار و قابل اعتماد بودن تحقیقات برجسته می‌باشد.

اهمیت پالیسی اخلاقی در تحقیقات علمی

اخلاق در تحقیقات علمی، بنیادی برای سلامت و پیشرفت جوامع انسانی است که بر موارد ذیل تاکید دارد:

حفظ اعتبار و اعتماد: اهمیت اخلاق در تحقیقات علمی به حفظ اعتبار و اعتماد به دست آمده از سوی جامعه می‌پردازد. رعایت اصول اخلاقی موجب می‌شود تا نتایج تحقیقات قابل اعتماد و قابل تایید باشند.

رعایت حقوق انسانی: اخلاق در تحقیقات تضمین‌کننده‌ی رعایت حقوق انسانی محققین است، از جمله رعایت حق حریم شخصی، اطلاع‌رسانی صحیح نتایج و حفظ امنیت تحقیقات.

جلوگیری از تبعیض: اصول اخلاقی در تحقیقات جلوگیری از هرگونه تبعیض ناشی از قومیت، مذهب، نژاد، زبان، سمت و سایر مشخصه‌ها را تضمین می‌کند.

قانونی بودن: رعایت اصول اخلاقی تضمین‌کننده‌ی قانونی بودن تحقیقات و جلوگیری از مشکلات حقوقی است.

هدف پالیسی اخلاقی تحقیقات علمی

هدف از پالیسی اخلاقی تحقیقات ترویج اخلاق تحقیقاتی، حمایت اخلاقی از محققین و مالکیت فکری شان و جلوگیری از تخلفات تحقیقاتی آگاهانه و نا آگاهانه است. با این حال، این پالیسی اهداف ذیل را در بر می‌گیرد:

- ✓ صیانت از مالکیت فکری و رعایت حقوق مادی و معنوی محققین؛
- ✓ احترام گذاشتن به اصول اخلاق علمی و پایبندی به آن در جامعه علمی؛
- ✓ جلوگیری از تضعیف اعتبار علمی؛
- ✓ تشویق و ترغیب محققین جهت انجام و رشد تحقیقات علمی.

هدف تحقیقات

هدف اصلی تحقیقات علمی، افزایش دانش و درک ما از جهان است. این اهداف می توانند شامل موارد زیر باشند:

کشف و درک: بررسی پدیده‌ها و رویدادها با هدف کشف و درک عمیق‌تر از اصول و اجزای آنها؛

تبیین نظریه‌ها: ارتقاء نظریه‌ها و مدل‌های توضیحی جهت بهبود درک اصول و ارتباطات بین متغیرها؛

پیشرفت فناوری: ایجاد و بهبود فناوری‌ها و راه کارهای نوین جهت حل مشکلات یا بهبود کیفیت زندگی؛

پاسخ به سوالات: ارائه پاسخ به سوالات اساسی و حل مسائل معین در حوزه‌های مختلف علمی؛

توسعه سیاست‌ها: ارائه اطلاعات و شواهد برای تدوین سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های موثر در حوزه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی؛

ارتقاء اهداف انسانی: بهبود شرایط زندگی انسان‌ها از طریق تحقیقات در حوزه‌های صحت، آموزش، فرهنگ و محیط زیست؛

ترویج دانش علمی: ارتقاء فرهنگ علمی و انتقال دانش به جامعه علمی و عمومی؛

هدف تحقیقات علمی به طور کلی به کشف و توسعه اطلاعات جدید، درک بهتر جهان و بهبود شرایط زندگی متمرکز است.

مفاهیم اساسی پالیسی اخلاقی تحقیقات علمی

پالیسی اخلاقی: مجموعه اصول و قوانینی است که یک نهاد و یا جامعه برای تعیین رفتارها و تصمیمات اخلاقی در زمینه خاصی تدوین می‌کند. این پالیسی افراد را رهنمایی می‌کند و اطمینان می‌دهد که فعالیت‌ها و تصمیمات آنها با اصول اخلاقی و مقررات مشخص هماهنگ می‌باشند. منظور از پالیسی اخلاقی در بخش تحقیقات علمی برخورد اخلاقی است که از حمایت تا تخلفات تحقیقاتی را شامل می‌شود.

تخلف تحقیقاتی: تخطی تحقیقاتی یا نقض اخلاقی در تحقیقات می‌تواند شامل جعل داده‌ها، نقض حقوق انسانی یا تخلفات اخلاقی در روش‌های انجام تحقیقات باشد که هر نوع استفاده سوء از تولیدات علمی و ارائه معلومات نادرست را در بر می‌گیرد.

آثار مشمول تخلفات تحقیقاتی

آثار تحقیقی و علمی که مشمول تخلفات تحقیقاتی می شوند عبارتند از: طرح تحقیقاتی، کتب، مقالات، رساله‌های علمی، منوگراف‌ها، گزارشات علمی، نرم‌افزارها و پروگرام‌های کمپیوتری و مستندات مربوطه، اختراعات و کشفیات می‌باشد.

اخلاق تحقیق: اخلاق تحقیق شامل رفتارها و استندردهای اخلاقی در حوزه‌ی تحقیقات علمی است. این شامل احترام به حقوق انسانی، شفافیت در گزارش‌ها، انصاف در جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و احترام مشارکت‌کنندگان تحقیقاتی می‌شود. اخلاق تحقیق هم‌چنین، حاوی اجتناب از تقلب، جعل داده‌ها و تخلفات دیگر مرتبط با تحقیقات است.

شورای تحقیقاتی

شورای تحقیقاتی پوهنتون براساس این پالیسی مرجعی برای تطبیق پالیسی اخلاقی در بخش تحقیقات می‌باشد. این شورا برحسب تجارب و واقعیت‌های موجود و نیز لایحه اخلاقی و رهنمودهای تحقیق، در قسمت حمایت و تخلفات تحقیقاتی تصامیم لازم را خواهند گرفت.

ارکان شورای تحقیقاتی

ارکان شورای تحقیقاتی، که تطبیق پالیسی اخلاقی و تخلفات تحقیقاتی در پوهنتون فراه را بررسی می‌کند شامل (معاونیت علمی، آمریت تحقیقات علمی و اعضای کمیته تحقیقات) می‌باشند.

مصادیق تخلفات اخلاقی تحقیقات علمی

در پالیسی اخلاقی تحقیقات، موارد ذیل از جمله تخلفات محسوب می‌گردد:

الف) سوء رفتار تحقیقاتی

۱. عدم داشتن تخصص و صلاحیت‌های علمی در موضوعات تحقیقی
۲. نداشتن صداقت به ارائه گزارش‌های علمی خود برای کسب امتیازات علمی و اداری و ترفیع و ارتقا؛
۳. جانب‌داری در پروسه انجام تحقیقات یا دخالت دادن پیش‌فرض‌ها و تمایلات شخصی، دیگران یا مؤسسه سفارش‌دهنده تحقیق؛
۴. عدم ارائه نتایج واقعی تحقیق به دلیل ترس و تأثیر فشارها؛
۵. ابهام و عدم دقت در تدوین گزارش تحقیق یا روشن و شفاف نبودن مرز بین دست‌آوردهای علمی محقق و یافته‌های گرفته‌شده از مآخذها؛
۶. بازنویسی گفته‌های دیگران، زیاده‌نویسی، کلی‌گویی، جزم‌اندیشی.

۷. تعصب، حسادت، کینه و خشم، توهین و جسارت، تحقیر و استخفاف دیگران، حرمت شکنی، بزرگ‌نمایی خود و موضوع، فریب، آزار و اذیت، بهره‌برداری ناپسند از کلمات و افراد؛
۸. استفاده و استناد به منابع مشکوک و فاقد اعتبار علمی (مجله، سایت، حامی مقاله و نویسنده مقاله)؛
۹. عدم رعایت ارزش‌های اسلامی و منافع ملی در کلیه مراحل انجام تحقیق؛
۱۰. استفاده خلاف واقعیت از عناوین و رتبه‌های علمی مانند پوهاند، پوهندوی و ... در آثار تحقیقاتی؛
۱۱. هرگونه حذف و تغییر در نشانی اصلی نویسنده یا نویسنده‌گان مقالات علمی، تحقیقی؛
۱۲. عدم استفاده از کلمات متناسب با کارهای انجام شده مثل ترجمه، تألیف، تصنیف و تحقیق.

ب) عدم تعهد نسبت به ذی‌نفعان

۱۳. عدم رعایت منافع ذی‌نفعان در تمام مراحل تحقیقات؛
۱۴. انتساب غیر واقعی تحقیقات به افراد فاقد هویت واقعی و فرد و یا افرادی که هیچ نقشی در تحقیقات ندارند و حذف مؤلف حقیقی (فرد یا افرادی که نقش به‌سزایی در جنبه‌های علمی تحقیقات داشته‌اند) از فهرست نویسنده‌گان. در تمامی کارهای نوشتاری مشارکتی، باید نام همه کسانی که در انجام تحقیقات، جمع‌آوری داده‌ها و نظیر آن مشارکت علمی داشته‌اند به‌عنوان مؤلف ذکر شود. در صورت عدم رضایت آنان، یک یا چند مؤلف مجاز به استفاده از داده‌های آنان نمی‌باشند.
۱۵. عدم رعایت ترتیب درج اسامی بر اساس سهم هر یک از نویسنده‌گان در نگارش تحقیقات و مشارکت خلاقانه آن‌ها؛
۱۶. سوءاستفاده از منابع مالی در تحقیقات انجام یافته؛
۱۷. کتمان نتایج خاصی از تحقیق یا تهیه گزارش‌های گوناگون که موجب مخدوش شدن نتایج تحقیق و سر در گمی خواننده‌گان شود؛
۱۸. عدم تذکر نام مرکزی که تحقیقات در آن صورت گرفته؛
۱۹. تهیه و ارسال مقاله با ذکر نام همکاران و بدون اطلاع قبلی آن‌ها از محتوای مقاله و محل ارسال آن.

لایحه جوانب اخلاقی در اجرای تحقیقات علمی

تدوین لایحه جوانب اخلاقی در اجرای تحقیقات علمی یکی دیگر از ابعاد سیاست‌گذاری در زمینه اخلاق است. در واقع تطبیق لایحه می‌تواند به عملیاتی کردن این پالیسی در موسسه تحصیلات عالی فراه همکاری کند. هدف تحقیق کشف یک رابطه پنهان بین متغیرهای ذی‌دخل در مسأله می‌باشد، هم‌چنان تحقیق معطوف به حل مسأله می‌باشد. رعایت مسائل اخلاقی جزو جداناپذیر یک تحقیق علمی می‌باشد. در پهلوی مسائل مسلکی و اکادمیک؛ یک محقق در انجام تحقیق مکلف به رعایت بعضی نکات اخلاقی نیز می‌باشد. در آغاز تحقیق و انتخاب موضوع در نظر گرفتن اصول اخلاقی شرط مهم است. اصول اخلاقی عبارت از سلوک پسندیده بوده، که از نظر همه معیارهای علمی و جامعه صحیح پنداشته شود و هیچ‌گونه

صدمه‌یی به حیثیت و مقام افراد وارد ننماید. لایحه رعایت جوانب اخلاقی در تحقیقات علمی، حاوی نکات مهمی است که این پالیسی را از قابلیت تطبیق بهره‌مند می‌سازد. موارد زیر جزو پالیسی اخلاقی تحقیقات محسوب می‌گردد:

۱) اخذ موافقت

جمع‌آوری و استفاده از معلومات بدون اجازه اشخاصی که بالای‌شان تحقیق صورت می‌گیرد یا معلومات‌دهنده‌گان عمل غیراخلاقی می‌باشد. پروسه گرفتن اجازه به نام توافق نظر مبنی بر معلومات کامل یاد می‌شود. توافق نظر مبنی بر معلومات کامل ایجاب می‌کند تا محقق هدف و طرز استفاده معلومات را قبل از اخذ اجازه به معلومات‌دهنده‌گان تشریح نماید.

در موقع دریافت معلومات حساس لازم است تا محققان در هنگام جمع‌آوری اطلاعاتی که ممکن است سبب ناراحتی، خجالتی و جریحه‌دار شدن احساسات معلومات‌دهنده‌گان شود، بسیار متوجه و محتاط باشند. محقق مؤظف است که قبل از پی‌گیری معلومات حساس، موافقت معلومات‌دهنده را جلب نماید. جوانب اخلاقی تحقیق اجازه نمی‌دهد که یک محقق، احساسات شخص را جریحه‌دار سازد، به او صدمه بزند و یا او را تحقیر نماید و معلومات‌دهنده به اساس احساس حقارت نماید.

خودداری از آسیب‌رساندن به انسان‌هایی که بالای‌شان تحقیق صورت می‌گیرد یا مصاحبه‌شونده‌گان: زمانی که شما از معلومات‌دهنده‌گان معلومات جمع‌آوری می‌نمایید لازم است تا با دقت بررسی نمایید، که آیا دخالت ایشان در تحقیق احتمال دارد که برای‌شان مزاحمت حل کند یا خیر. به‌طور مثال، اگر شما پلان دارید تا با چند تن از مدیران یک ریاست مصاحبه نمایید، لازم است تا فکر کنید که آیا دخالت مدیران در تحقیق رئیس اداره را ناراحت می‌سازد یا خیر. اگر امکانات واکنش به منفی وجود داشت؛ پس شما من حیث یک محقق باید یک روش جدید طرح نمایید، که فرصتی را فراهم می‌کند تا مدیران در تحقیق سهیم شوند و در عین زمان از هر نوع تأثیر سوء در امان باشند. ضروری است تا در وقت تهیه پرسش‌نامه از طرح سؤال‌های تخریب‌کننده جلوگیری شود.

۲) حفظ محرمانیت

به‌طورکلی، شریک‌سازی معلومات در مورد معلومات‌دهنده‌گان با ذکر نام آن‌ها غیراخلاقی پنداشته می‌شود؛ اگرچه در حالت خاص محقق می‌تواند اسامی معلومات‌دهنده‌گان را ذکر نماید؛ اما در صورتی که آن‌ها اجازه تحریری به محقق داده باشند.

لازم است قبل از اخذ اجازه، برای معلومات‌دهنده‌گان به‌طور واضح تشریح نمایید، که چرا تذکر دادن اسامی‌شان ضروری است. به‌هرحال، روش عمومی این است که اسامی معلومات‌دهندگان یا انسان‌هایی که

بالای‌شان تحقیق صورت می‌گیرد، باید محفوظ باشند. بر علاوه در شروع سوال‌نامه‌ها باید تذکر یابد که معلومات داده شده محرم بوده به ضرر هیچ فرد یا گروهی از آن استفاده صورت نمی‌گیرد.

۳) جلوگیری از تعصب

تعصب، بعضاً دلالت بر این دارد که محقق برخی از معلوماتی را که در مطالعه و تحقیق دریافته است پنهان نماید. تعصب هم‌چنان دلالت بر مشخص ساختن برخی از معلومات به‌طور نامتناسب می‌کند، پس، اگر محقق بعضی را گزارش نمی‌دهد، یا در قسمت برخی معلومات به خاطر علایق شخصی مبالغه می‌کند، این بدان معناست که محقق تعصب و علایق شخصی خود را دخالت داده؛ بنابراین، مهم است که در انجام تحقیق و نگارش و اعلان نتیجه تحقیق از دخالت دادن علایق و احساسات شخصی، خودداری شود و صرف به بیان یافته‌های تحقیق پرداخته شود. به عبارت دیگر بی‌طرفی (Objectivity) و خودداری از جانب‌داری (Subjectivity) رعایت گردد.

۴) تألیف

در بسیاری از تحقیقات، چندین شخص نقش دارند. در چنین حالتی، درج یا عدم درج نام و مشخصات دیگر افرادی که در انجام یک تحقیق، نقش برجسته داشته‌اند، نام‌های‌شان به حیث یک گروه محققان ذکر گردد. به‌هیچ‌وجه نباید فقط یک شخص بدون موافقت افراد دیگر شامل تحقیق نام خود را در اثر ذکر کند.

۵) سرقت ادبی

نویسنده به‌هیچ‌وجه نباید مرتکب سرقت ادبی شود. سرقت ادبی، یعنی استفاده و ارائه سخنان، افکار یا ایده‌های یک شخص دیگر به‌عنوان سخنان، افکار یا ایده‌های خود. در صورت استفاده از سخن، فکر و اندیشه دیگران باید آن را مستند کرد. تنها ارائه فهرست مراجع و منابع در آخر اثر کافی نیست و خواننده قادر نخواهد بود که تشخیص دهد کدام فکر و اندیشه از خود نویسنده است و کدام‌ها مربوط به نویسنده دیگر است. بناء مآخذ دادن داخل متنی در تحقیق لازم است.

۶) حساسیت به نیازمندی‌های خاص فرهنگی

بعضی از فرهنگ‌ها و رسوم‌ها نیاز به معیارهای معین اجتماعی جهت برقرار نمودن ارتباطات دارند؛ بنابراین، لازم است که محقق به حساسیت‌ها و نیازمندی‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه و محیط تحقیق آگاه بوده و آن‌ها را رعایت نماید، تا در پروسه تحقیق اخلال به وجود نیاید. به‌طور مثال، در بعضی از محیط‌های فرهنگی قبل از راه‌اندازی یک مصاحبه یا بحث متمرکز بر گروه، ممکن است لازم باشد که موافقت رهبران اجتماعی یا بزرگان فامیل را اخذ نمایید؛ بر علاوه، در هنگام مصاحبه با اناث، محل برگزاری مصاحبه و وقت آن مشخص و روشن بوده و موافقت قبلی باید موجود باشد.

عمومیات جوانب اخلاقی تحقیق

۱. تمام مراحل به شمول پیشنهاد، اجرای تحقیق و تهیه گزارش خلاف اصول و موازین، احکام و اخلاق اسلامی نباشد؛
۲. قبل از اجرای تحقیقاتی که در آن تحقیق بالای انسان‌ها ذی‌دخل است، باید طرح آن از طرف کمیته تحقیق و بخش‌های رسمی مربوطه مورد تأیید قرار گیرد؛
۳. هیچ تحقیق نباید سبب به مخاطره‌انداختن یک انسان و یا محدود کردن اختیارات وی شود؛
۴. در تحقیقاتی که بالای انسان‌ها اجرا می‌شود سلامتی انسان یک اصل مهم محسوب می‌گردد؛
۵. هیچ تحقیق نمی‌تواند که به هدف افزایش دانش و تجربه یا سهولت در کار و یا تنقیص هزینه‌های مالی، خطر مالی و جانی را متوجه افراد نماید؛
۶. افراد اشتراک‌کننده در تحقیق باید بدانند هر لحظه که بخواهند تحقیق را ترک نموده می‌توانند؛
۷. در صورتی که افراد اشتراک‌کننده تحقیق خواهان دانستن نتیجه تحقیق باشند، تحقیق‌کننده مکلف است در ختم تحقیق ایشان را از نتایج تحقیق آگاه سازد؛
۸. بر اساس احکام دین مبین اسلام و (اعلامیه حمایت از حیوانات) در هنگام تحقیق، حیوانات نباید مورد آزار، اذیت و شکنجه قرار گیرند؛
۹. در تحقیقات میدانی اخذ اجازه انجام مصاحبه، مشاهده و یا توزیع پرسش‌نامه‌ها از مقامات مربوطه ضروری و لازمی می‌باشد.
۱۰. اطمینان دادن به اشتراک‌کننده‌ها در مورد این که نتایج تحقیق به هیچ وجه به ضد آن‌ها و در تضاد با منافع‌شان نیست و یا این که به ضد هیچ منبع و یا شخص مورد استفاده قرار نمی‌گیرد؛ بل که برای حل مشکل و یا انکشاف یک پروسه و یا موضوع در جامعه از آن استفاده صورت می‌گیرد.

پالیسی فوق در () ماده و () صفحه، مؤرخ () و شماره پروتوکول ()
آمریت تحقیق و مجله علمی با تأیید آرا ثبت و تأیید است.
پالیسی فوق با تأیید آرای شورای علمی مؤسسه تحصیلات عالی فراه با پروتوکول شماره () به تاریخ () به تصویب رسید.

با احترام

مولوی سمیع الله (حقانی)

رئیس مؤسسه تحصیلات عالی فراه